

Det er Løgnsens Politik, der er ved at sige sig selv op"

- Kristin í Geil uppundir fólkatingsvalið í 1918.

Eitt notat er komið fram, sum bendir á, at danski staturin ikki hevur havt í hyggju at lata heimastýrið raða einsamalt yvir undirgrundini, soleiðis sum hann banti seg til í avtaluni frá 1992. Í hesum sambandi kann vera áhugavert at hyggja at, undir hvørjum umstøðum avtalan upprunaliga bleiv til.

Tað var Poul Schlüter sum avgjórði, at føroyska heimastýrið skuldi hava ræðið yvir undirgrundini. Ein munnlig avtala um hetta varð gjørd 11. sept. 1992, og tann endaliga avtalan varð undirskrivað 22. desember sama ár.

Hetta hendi, eftir at stjórnin í 17 ár blankt hevði nokað at ganga føroyska ynskinum á møti. Bæði Anker Jørgensen og Schlüter sjálvur høvdu sagt, at tað rætti og slætt ikki let seg gera at geva einum heimastýrismyndugleika so stór rættindi.

Hvi kúvendi Schlüter knappliga í 1992? Frá føroyskari síðu hevur fleiri ferðir verið sagt, at hann ikki hevði nakað val. Tey juridisku argumentini hjá føroyingum vóru so góð, at stjórnin mátti boyggja seg til endans.

Tað er rætt, at føroyingar arbeiddu væl í hesum máli, bæði á politiskum og embætismannastigi. Okkara menn syndu bæði hegni og treiski, og terra arbeiði skal ikki undirmætast.

Men frá danskari síðu hevur aldri beinleiðis verið víst til tær føroysku grundirnar í tí politiska talvinum. Danir hava bara sagt sovrðið sum at "det var i overensstemmelse med hjemmestyreordningens ånd" (Schlüter í SvF 22/12-92) ella at "Averðin at lata føroyingum undirgrundina var eina og aleina tikið út frá einum brennandi ynski um at ganga føroyskum krøvum á møti" (Hans Engell í Sosialinum 16/10-96).

Nógv talaði imóti

Hesar grundgevingar tykja stund lítið sannførandi, tá fylgjandi viðurskifti verða havd í huga:

1. Talan var um eitt málsoeki, sum danir í 17 ár høvdu sagt, at teir orsakað av grundleggjandi **juridiskum prinsippum** ikki kundu lata heimastýrinum.

2. Hesi somu prinsipp gjørdur, at grønlendingar ikki fingu full rættindi til sína undirgrund.

3. Føroyingar vóru til reiðar at lata danskan ídna fáa framhjásettindi og at lata statin fáa ein part av vinninginum, um heimastýrið bara fekk avgerðarrættin. Henda møguleika fráskrivaði stjórnin sær (formelt) við avtaluni.

4. Talan kann blíva um so stórar inntøkur av olju, at Føroyar gerast búskaparlaga sjálvsstøðugar - og tá kann tað skjótt fáa politiskar

Tá lygnin etur seg sjálva upp

Framferðin hjá Schlüter í undirgrundarmálinum var bæði lógin, óvanlig og sjálmótsigandi. Og grundgevingarnar hava verið sera ullintar. Vit kunnu ikki loyva okkum at trúgva honum.

Men heimastýrisskipanin er grundað á tvívegis álit. Spælir stjórnin við fjaldum kortum, etur lygnin skipanina upp

Tev juridiska argumentini hjá føroyingum vóru sambært Poul Schlüter ikki avgerandi fyri, at undirgrundin bleiv sermál. Averðin var grundað á filosofiskar og politiskar metingar, sigur hann. Men hvørjar vóru hesar metingar?

fulgja fyrri ríkisfelagsskapin.

5. Hoast Schlüter ikki hevði skyldu at boða fólkatigninum frá averðini, hevði tað verið natúrligt at gjørt tað. Talan var ju um eitt ógvuliga stórt og prinsipielt mál, og stjórnin var ein veik minnilutastjórn. Men fólkatignin fekk einki at vita. Schlüter tók averðina saman við nokrum fáum av teimum ovastu í stjórnini. Hetta fekk hann átalur fyri frá bæði fólkatigningsins orkunevnd og javnaðar-flokkinum.

Baktankar?

Tað er einki at siga til - ikki minst orsakað av tí, sum er hent í ríkisfelagsskapinum farna árin - at hetta hevur havt við sær, at nógv er illgitt í Føroyum um møgulegar "baktankar".

Ein giting er, at "oljudirektiv" hjá ES, sum tá var á veg, skal hava verið orsøkin. Har stendur, at alt arbeiði innan leiting eftir og útvinnung av olju, sum fer fram innan ES, skal bjóðast út til øll limalondini. Tvs. at einki land kann geva sínum egnu fyrstokum framhjásett. So leingi undirgrundin undir Føroyum var dansk, er hugsandi, at hesar reglar, so ella so, fóru at verða galdandi. Við at

lata heimastýrinum avgerðarrættin, kundu danir leittari tryggja sær, at teir fingu arbeiðið.

Eitt annað er, at minni enn ein mánaði eftir ta munnligu undirgrundaravtaluna frá 11. september, skrivaðu við 6. oktober 1992 - og Føroyar blivu settar undir umsitning av stjórnini. Visti Schlüter tann 11/9 hvat fór at henda tann 6/10?

Undir øllum umstøðum hevur stjórnin, við avtalunum sum síðani blivu gjørdar, tryggjað sær tær fyrstu nógvu milljarðirnar úr undirgrundini. Tað er einki galið ella ónatúrligt í, at ein lángevandi soleiðis gardar seg. Spurningurin er, um vit sluppu at yvirtaka undirgrundina, tí stjórnin visti, at hon kundi tryggja sær vinningin kortini.

Er tað rætt, eydnaðist stjórnin at forða fyrri, at hetta mál gjørdist eitt jarnbrot hjá føroyskum løysingarkreftum, úttan at tað kostaði statinum nakað. Tjóðveldistflokkurin hevði ju leingi sagt, at einasti møguleiki hjá føroyingum at yvirtaka undirgrundina, var við at stovna føroyskt tjóðveldi.

22. desember 1992 misti flokkurin hetta argument.

Ímóti embætis-

monnunum

Hesi ívasomu viðurskiftu gjørdur, at eg í heyst royndi at hyggja eitt sindur nærri at hesum máli. Eg spurdi m.a. í statsmálaráðnum, um ikki onkur onnur og meira velgrundað argumentatión fanst fyrri averðini hjá Schlüter, enn tann omanfyrinevnda.

Men sambært embætismonnunum fanst bara eitt dokument um hesa averð. Tað ljóðar soleiðis:

"Begrundelsen for regeringens beslutning indeholdt tre punkter: 1) Det umulige i at finde et kompromis mellem de hidtidige danske og færøske synspunkter. 2) At øjeblikket var moderat historisk til at overdrage sagsområdet. 3) Ønsket om et fortsat godt forhold til Færøerne indenfor rigsfællesskabet".

Hetta kann lesast soleiðis, at tað var føroyska treisknið, sum var avgerandi. Men tað visti Inger Skydsgaard, sum var tann embætismaður í statsmálaráðnum, ið hevði mest málið at gera, einki um at siga: "Averðin hjá Schlüter kom púra óvantað á embætismenninara á minum stigi. Tí okkara hugsan var grundað á tær juridisku metingarnar hjá teimum ovastu í lógamálaráðnum. Og teir hildu sum kunnugt, at

heimastýrið ikki kundi yvirtaka málsoekið." At tað hendi kortini, var eina og aleina ein politisk averð. Hon var ikki ávirkað av ráðgeving frá embætismonnunum.

Filosofiskar grundir

Schlüter gekk altso bæði í móti tí hann sjálvur áður hevði sagt, imóti einum stórum parti av fólkatigninum, og imóti embætismonnunum.

Hetta er ógvuliga óvanlig framferð, og eg spurdi tí eisini Poul Schlüter sjálvur, hvør orsøkin var. Um tað t.d. var tann juridiska próvforslan hjá føroyingum, sum var avgerandi. Men tí avvisti hann púra:

"Tann lögfrøðiliga argumentatiónin hjá føroyingum var ikki sannførandi. Heimastýrisslógir er ikki nakað juridiskt grundarlag, sum gav Føroyum rætt til yvirtøkuna (...). Vit kendu okkum ikki á nakran hátt trýstar av jura'ini. Hetta var ein reint politisk averð, sum varð tikið eftir politiskar og filosofiskar metingar".

Og hesum metingum greiðir hann soleiðis frá: "Osemjan millum Føroyar og Danmark var stór í hesum máli, og eg dugdi at siggja, at tað framfyrir fór at verða eitt "penibult" mál

í samráðingunum. Hetta ferð sambandið millum ríkispartanar skuldi viðgerast. Tí var tað best at fáa loyst málið einuferð fyrri allar, á ein elegantan hátt, og undir góðum viðurskiftum. At málsoekið varð flutt til heimastýrið skal tí siggjast sum ein danskur gestus, sum varð givin í samsvari við ynski føroyinga um stórra sjálvsavgerðarrætt. Eg skilji hetta ynski og eg havi altíð hildið, at føroyingar sjálvir eiga at rinda fyrri tað, menningin kostar".

Poul Schlüter avvisti, at bankakreppan hevði ávirkan á averðina. "Eg visti, at Føroyar vóru í búskaparlígarí tróngstöðu, og at stóðan í bankunum var trupul. Men rapportin um tað akuttu kreppuna kom seinni". Heldur ikki oljudirektivtíð segði hann hava havt týðning.

Um orsøkina til at fólkatignin einki fekk at vita, fyrr enn eftir at tann munnliga avtalan var gjørd, segði Schlüter: "Eg vildi hava málið loyst. Tað var mín stíllur. Og eg boðaði ju fólkatigninum frá, áðrenn tann endaliga avtalan varð undirskrivað".

Pengar og makt

Føroyingar skulu vera glaðir fyrri, at Schlüter sat við valdið í 1992. Var tað Nyrup, høvdu teir "filosofisku og politisku metingarnar" verið nakrar heilt aðrar.

Men tað er ikki nóg gott, at tað avgerandi fyrri úrslitið á einum tilikum máli er, hvussu forsætisráðharrin í Danmark etur, og hvørjar hansara filosofisku vunderingar eru.

Og hoast tað kenst bæði oforskað og ófólkaligt, so kunnu vit heldur ikki úttan víðari trúgva Schlüter. Grundgevingin hjá honum er ikki noktandi. Tí er tað nakað, føroyingar mugu hava lært í 1990'um, so er tað, at stórpólitikkur snýr seg um pengar og makt. Byggir ein politisk averð hjá eini stjórn á ein "gestus" og eitt "brennandi ynski" um at gera mótpartinum til vildar, so kunnu vit vera vis í, at hvørki pengar ella makt eru uppá spæl.

Og tað vita vit, at tað er í hesum fori.

Vit vita eisini, at framferðin hjá Schlüter var bæði lógin, óvanlig og sjálmótsigandi. Tær ullintu grundgevingar eru ikki mentar at bera nokrum trúvirdi.

Formelt og reelt vald

Í síni nógv umrøddu doktrinaritgerð sigur Frederik Harhoff, at Føroyar eftir yvirtøkuna eru blivnar ein munandi meira sjálvsstøðugar partur av ríkinum. Hann byggir m.a. hesa meting á eina teori um, at **yvirvaldsrætturin** yvir undirgrundin bleiv latin føroyingum.

Hetta er ikki rætt. Tað er stáðfesti fleiri ferðir, og verður eisini víttátt av Inger Skydsgaard. Yvirvaldsrætturin liggur framvegis bert í Danmark.

Tað, vit fingu í 1992, var heimastýrið yvir undirgrundini, eins og vit hava heima-